

HET GENDER DOEBOEK

VOOR
SCHOLEN

*Op weg naar een
genderinclusieve
school voor primair
en voortgezet
onderwijs*

Het Genderdoeboek voor Scholen geeft handvatten, weetjes en tips om genderdiversiteit te verwelkomen op de basis- en middelbare school.

Met de informatie uit het Genderdoeboek voor Scholen kunnen docenten, schoolleiding en ander schoolpersoneel eenvoudig een veilige omgeving creëren voor alle leerlingen, ook voor transgender en genderdiverse leerlingen.

Het Genderdoeboek voor Scholen bestaat uit drie losse boekjes, deels gericht op de directie en ondersteunend personeel en deels op docenten en zorgcoördinatoren. De factsheets zijn bedoeld voor alle medewerkers.

SCHOOL & GENDER

WAAROM EEN GENDERINCLUSIEVE SCHOOL?

Leerlingen moeten zichzelf kunnen zijn op school en er zich veilig en welkom voelen. Daarom is het belangrijk dat scholen alle soorten diversiteit, dus ook genderdiversiteit, omarmen.

“Ik wist nog niet dat ik trans was, maar ik had altijd kort haar. Ik heb jarenlang vragen gekregen waarom ik kort haar had. Klasgenoten en docenten bleven het maar vragen en me aanmoedigen het te laten groeien. Uiteindelijk heb ik het door groepsdruk laten groeien, wat me alleen maar ongelukkiger maakte.”

Genderinclusief onderwijs bevordert de ontwikkeling van een zelfbewustzijn bij kinderen over wat gender en sekse zijn en leert hen dat beide in al hun diversiteit mogen bestaan. Daarmee wordt een schoolklimaat gecreëerd met respect voor ieders lichaam, genderidentiteit en genderexpressie, waardoor elk kind zichtbaar zichzelf kan zijn. Dit draagt bij aan het welzijn en daarmee de ontwikkeling van elk kind.

Met genderinclusief onderwijs:

- ✓ Zal elk kind zijn/haar/hun eigen vaardigheden en voorkeuren los zien van zijn/haar/hun genderidentiteit en seksekenmerken met een groeiend zelfvertrouwen als gevolg.
- ✓ Hoeven genderdiverse kinderen niet bang te zijn dat ze vanwege hun non-conforme voorkeuren, gedragingen of uitingen uitgesloten of gepest worden.
- ✓ Zullen transgender kinderen de school als een steunende omgeving ervaren in hun sociale transitie.

Sidney Stacey (17), zij/haar

“Voor mij was de tijd van groep 3 tot groep 6 op een Christelijke basisschool de meeste vreselijke periode die ik heb meegemaakt. Ik zag het niet meer zitten, ik mocht niet mezelf zijn in de omgeving waar ik opgroeide. Ik heb altijd geweten, zonder twijfel, dat ik een meisje ben. Er werd beweerd dat er mentaal iets mis was, of dat het lag aan mijn opvoeding. Het kan keihard zijn om te worden afgewezen en gestraft op iets wat voor jou goed voelt.”

GENDERDIVERSITEIT ALS ONDERDEEL VAN DE VEILIGHEIDSAANPAK

Je veilig voelen op school is heel belangrijk voor kinderen. Om ieder kind zich veilig te laten voelen, moeten alle vormen van diversiteit zichtbaar gerespecteerd worden, dus ook genderdiversiteit. De sociale norm die de school uitdraagt, is van groot belang. Maak duidelijk dat transgender en genderdiverse leerlingen ertoe doen en beschermd worden door de school. Zorg dat genderdiversiteit een vast onderdeel wordt van het bouwen aan sociale veiligheid op school.

Integreer genderdiversiteit in de aanpak van sociale veiligheid op school aan de hand van de zes bouwstenen van Stichting School en Veiligheid.

1 Maak genderdiversiteit onderdeel van de visie over waar de school voor staat, wat de doelen en onderliggende normen en waarden zijn, hoe de gewenste omgang met elkaar is en wat er gebeurt als leerlingen, ouders of medewerkers zich niet aan afspraken houden. Dit Genderdoeboek is daarvoor een bron om uit te putten.

2 Zorg dat je inzicht hebt in de beleving van leerlingen, medewerkers en ouders van het schoolklimaat. Vraag leerlingen over de ruimte die zij ervaren voor hun gewenste genderexpressie en vraag naar de ervaringen van transgender en gender non-conforme leerlingen en medewerkers. Vraag ook wie mee wil denken over hoe de school zich kan verbeteren voor gender-non conforme en transgender leerlingen en betrek leerlingen en medewerkers bij de ontwikkeling van de visie.

3 Schep de voorwaarden voor een veilig schoolklimaat. Stichting School en Veiligheid raadt een zorg- en veiligheidsnetwerk binnen en buiten de school aan. Zorg dat daarin kennis over genderdiversiteit aanwezig is, zeker wanneer die kennis nog niet wijdverbreid is onder docenten. Begin met deskundigheidsbevordering van de stafleden die meldingen van ongewenst gedrag behandelen. Op transgenderinfo.nl/onderwijs vind je hier tips voor.

4 Het is belangrijk dat elke leerling zich gezien, gehoord en geaccepteerd voelt in de klas door pedagogisch handelen van leerkrachten. Leerkrachten moeten in staat zijn om signalen op te vangen van problemen en grensoverschrijdend gedrag en hierop adequaat op kunnen ingrijpen. Docenten kampen vaak met handelingsverlegenheid als het gaat om het bespreekbaar maken van genderdiversiteit, zowel met individuele leerlingen als in de klas. Leerkrachten hebben echter een belangrijke rol in bewustwording over genderdiversiteit en heersende gendernormen in de klas. Reflectie op eigen genderverwachtingen en -normen is daarom ook onmisbaar.

5 Preventieve activiteiten, programma's en voorlichting over (on)veilig gedrag zijn essentieel. Werk je met een methode waarin genderdiversiteit niet is meegenomen? Bedenk dan samen met collega's hoe je het een plek kan geven in activiteiten, programma's of voorlichting. Een effectieve methode om de veiligheid van transgender en genderdiverse leerlingen te vergroten, is het opzetten van een veilige plek waar ze elkaar kunnen steunen. Gender & Sexuality Alliances (GSA's) op school zijn daar een goed voorbeeld van. Om de acceptatie te bevorderen werken contactmomenten met transgender en genderdiverse personen ook positief; lokale COC's of scholenvoorlichting van Transvisie kunnen hieraan bijdragen.

6 Op een sociaal veilige school weet iedereen wanneer en hoe je moet ingrijpen in situaties van onveiligheid. Op een scherpe signalering volgt een effectieve reactie. Als personeel op school genderdiversiteit beter begrijpt en er ruimte is voor genderexpressie, wordt het makkelijker om in te grijpen wanneer er iets gebeurt dat de genderinclusiviteit op school ondermijnt. Zorg ervoor dat er gemakkelijk melding van ongewenst gedrag gemaakt kan worden. Stichting School en Veiligheid raadt aan om de vertrouwenspersoon te laten fungeren als aanspreekpunt voor pesten.

WIST JE DAT?

Op scholen met een Gender & Sexuality Alliance (een groep leerlingen die zich inzet voor LHBTI-acceptatie) voelen leerlingen zich meer thuis (70%) dan op scholen zonder GSA (47%).

Heeft jouw school nog geen GSA? Help deze dan mee op te zetten. Kijk op gsanetwerk.nl voor tips. Vraag vervolgens aan de GSA om de school te beoordelen op GSAonderwijsstandaard.nl. Zo betrek je het perspectief van leerlingen bij de vraag hoe jouw school het doet op het gebied van LHBTI-acceptatie.

DE EERSTE STAPPEN RICHTING EEN GENDERINCLUSIEVE SCHOOL

“Ik denk dat je als school een omgeving moet bieden waar kinderen veilig zijn en zichzelf kunnen zijn. Het is vooral belangrijk dat het bespreekbaar is, zoals op Ivan zijn school. Ivan is niet bijzonder omdat hij transgender is, hij is gewoon een kind in de klas net als alle anderen.”

Begin op tijd

Wacht niet tot er een transgender kind op school (uit de kast) komt om te beginnen met genderinclusief onderwijs. Door van genderinclusief onderwijs een prioriteit te maken, zorg je voor een veilig schoolklimaat waarin elk kind zich vrij kan ontplooiën.

Word je bewust van het onbewuste

Verandering begint met bewustwording. Voor een genderinclusieve school is het nodig dat het hokjesdenken over gender wordt losgelaten. De kinder- en pubertijd zijn belangrijke periodes in de vorming van het zelfbeeld van kinderen. Onbewuste aannames van docenten over gender hebben gevolgen voor hoe leerlingen over zichzelf denken en hoe ze zich ontplooiën.

Als een docent de onbewuste verwachting heeft dat jongens meer interesse hebben in rekenen of wiskunde dan meisjes, zal die jongens met meer toewijding helpen bij die vakken dan meisjes. Dat geeft de klas het signaal dat rekenen of wiskunde meer iets is voor jongens. Als docenten zich bewust worden van hun eigen aannames, kunnen zij helpen bestaande gendernormen te veranderen en kinderen meer als individu aan te spreken, met aandacht voor hun eigen krachten en zwaktes, potenties en ontwikkelpunten. Er zijn meerdere trainingen op de markt die helpen bewust te worden van de eigen onbewuste gendernormen, kijk op transgenderinfo.nl/onderwijs voor meer informatie.

Denk ook aan de doorwerking van gendernormen op zaken als ouderparticipatie ('Wat zit je haar mooi, heeft je moeder dat gedaan?') en de organisatie van cadeaus voor Vaderdag en Moederdag.

Let op: aannames zijn niet ééndimensionaal. Een aanname op grond van gender kan samenhangen met een aanname over huidskleur, geloof of intelligentie. Maak je werk van genderinclusiviteit, kijk dan ook naar onbewuste aannames op andere gronden. Boekje 2 van deze map, 'Genderinclusiviteit in de klas', is voor docenten die hun onderwijs genderinclusief willen maken.

FEIT!

Wetenschappelijk onderzoek toont aan dat mannen en vrouwen slechter kunnen gaan presteren en negatiever over zichzelf kunnen gaan oordelen door stereotype beelden over mannen en vrouwen. Ruimte maken voor genderdiversiteit betekent gender minder belangrijk maken, maar zeker niet weg relativeren. Het aanspreken op een overstijgende gemeenschappelijke identiteit helpt gender minder belangrijk te maken. Wees je ervan bewust dat genderidentiteit voor veel mensen een wezenlijk onderdeel is van hun identiteit.

Bron: H. Felten (2017) Genderhokjes doorbreken: (hoe) werkt dat? De resultaten van een theorie-gestuurde evaluatie. Genderdiversiteitalliantie.

Ivan (11), hij/hem

“Homo is één van de meest gebruikte scheldwoorden, als iemand dat roept dan zeg ik daar wat van. Maar ik denk dat het beste is om vervelende opmerkingen te negeren. Maar wat houdt je tegen om een andere te accepteren zoals die is? Iedereen is zoals hij is!”

TIP!

Denk niet dat een incidentele training of voorlichting voldoende is voor de bewustwording van onbewuste aannames. Het hebben van aannames is een heel natuurlijk fenomeen en het kost tijd om nieuwe gewoontes aan te leren. Een constante bewustwording, interactie en reflectie op de eigen gendernormen en -aannames zijn nodig voor verandering.

Zorg dat praktische zaken op school genderinclusief zijn

Praktische zaken op school zijn veelal op relatief eenvoudige manieren genderinclusiever te maken. Vraag je elke keer af of het noodzakelijk is om geslacht te benoemen op formulieren en in de communicatie, en doe dit niet waar een wettelijke noodzaak ontbreekt. Kijk ook kritisch naar zaken die vaak seksegescheiden zijn, zoals het opdelen van teams tijdens gym, schoolreisje en toiletten. Uit onderzoek is het bekend dat het goed is om scholieren niet continu terug te leiden naar hun geslacht. Daarmee maak je leerlingen losser van gendernormen zodat ze zich kunnen ontplooien volgens hun eigen talenten en interesses.

Meer hierover lees je in boekje 3 van deze map: 'Praktische zaken regelen'.

TIP!

Hef brieven aan met 'Beste leerling' en geef op formulieren altijd meer opties bij geslacht, bijvoorbeeld bij het meten van de klassensamenstelling. Voeg bijvoorbeeld een open invulveld toe naast 'meisje' en 'jongen' en de opties 'weet ik niet' en 'wil ik niet zeggen'. Daarmee wordt ook de aanwezige sekse- en genderdiversiteit op school erkend en de privacy gegarandeerd.

Bronnen:

Felten, H. Genderhokjes doorbreken: (hoe) werkt dat? De resultaten van een theorie-gestuurde evaluatie. Genderdiversiteitalliantie, 2017.

Keo Meier, C. & D. Ehrensaft, The Gender Affirmative Model: An Interdisciplinary Approach to Supporting Transgender and Gender Expansive Children, American Psychological Association (APA) , 2018.

Murchison, G. Supporting and caring for transgender children. HCR, AAP, ACOP, 2016.
Gevonden: assets2.hrc.org/files/documents/SupportingCaringforTransChildren.pdf

Stukas, A. A., & Snyder, M.. Self-Fulfilling Prophecies. In Encyclopedia of Mental Health, 2016.

Turner, J.C. and Oakes, P.J. (1986), The significance of the social identity concept for social psychology with reference to individualism, interactionism and social influence. British Journal of Social Psychology, 25.

Wierenga, L. M., Sexton, J. A., Laake, P., Giedd, J. N., & Tamnes, C. K. (2018). A key characteristic of sex differences in the developing brain: Greater variability in brain structure of boys than girls. Cerebral Cortex, 28(8), 2741–2751.

Documenting Safety Needs for GNC Students. Gender spectrum

Making schools safer for trans and genderdiverse youth, Inside Out, 2016

Digitaal veiligheidsplan. School en veiligheid, via: <https://www.schoolenveiligheid.nl/po-vo/kennisbank/digitaal-veiligheidsplan>

Auteurs: Sophie Schers & Eelste Abels
Redactie: Elise van Alphen, Dewi Gigengack
en Anne Levah Russchen
Vormgeving: Jan Janssenswillen
Ontwerp GSA astronaut en GSA lettertype: Buro RuST
Fotografie: Jasper Groen

Met dank aan Youz, Stichting School en Veiligheid, GSA
Netwerk, COC Nederland en Transvisie voor hun advies.
Speciale dank aan iedereen die hun verhaal met ons
gedeeld heeft en de jongeren die model hebben gestaan
voor de foto's in dit boek.

Mogelijk gemaakt door subsidie van het Ministerie
van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap

www.transgendernetwerk.nl

GENDER INCLUSIVITEIT IN DE KLAS

Hoe maak je je lessen genderinclusief? En hoe ga je om met een transgender leerling in de klas? Dit boekje geeft een aantal tips en adviezen waarmee je als docent direct aan de slag kunt gaan.

“Ik zat in een klas: dieren in de zorg. Ik zat daar met alleen maar meiden. Er zijn maar weinig jongens die deze richting kiezen. Daarom zeiden de docenten automatisch ‘hallo meiden’. Toentertijd kon ik dat heel slecht hebben.”

GENDERINCLUSIEF LESGEVEN

Aandacht voor genderdiversiteit past goed in het kerndoel van het onderwijs om respectvol om te gaan met seksualiteit en diversiteit in de samenleving. Hoe geef je aandacht aan gender en genderdiversiteit in de klas? Er zijn lessen waar specifiek aandacht wordt besteed aan sekse en seksualiteit, zoals biologieles over de menselijke voortplanting. Maar ook in andere vakken spelen gender en genderdiversiteit een rol, via de afbeeldingen bij de lesstof, begeleidende verhalen, voorbeelden en uitleg. Zelfs de grapjes die je maakt kunnen onbewuste boodschappen over gender bevatten.

In de klas breng je als docent op verschillende manieren begrip van genderdiversiteit en de verwachtingen die daaruit voortkomen – gendernormen – over op jouw leerlingen:

- ✓ door hoe je een leerling of groep aanspreekt;
- ✓ via de afbeeldingen en voorbeelden die je gebruikt;
- ✓ door de inhoud van de lesstof.

Op deze gebieden kun je als docent van alles doen om jouw manier van lesgeven te laten aansluiten op het doel om genderdiversiteit te normaliseren op school.

Wat staat je te doen?

1. De leerling of klas aanspreken

Hoe je leerlingen – individueel of als groep – aanspreekt, is een gewoonte die per docent verschilt. Denk bijvoorbeeld aan een hele klas aanspreken met ‘jongens’, of liefkozend een meisje ‘kwebbeltante’ noemen en een jongen ‘druktetakertje’. Veel docenten zijn zich niet bewust van de mogelijke gevolgen van deze benamingen en ondanks de beste intenties kunnen deze wel degelijk gevolgen hebben. Wanneer we constant woorden als ‘stoer’ en ‘knap’ bij jongens gebruiken, stimuleren we gedrag dat daarbij past. Hetzelfde geldt voor woorden als ‘lief’ en ‘mooi’, die vaak bij meiden worden gebruikt. Als docent is het dus ontzettend belangrijk om hier alert op te zijn, als je leerlingen in hun waarde wilt laten. Bespreek onder collega’s welke woorden je zo kunt gebruiken dat je alle leerlingen respecteert voor wie ze zijn en oefen daar regelmatig mee.

TIP!

Vraag je klas om eens op te letten welke gendergerelateerde woorden je gebruikt. Noteer ze en bedenk samen hoe je het anders kan doen. Het helpt jezelf én de kinderen bewuster te worden van onbewuste gendernormen.

2. Afbeeldingen en voorbeelden van genderdiversiteit integreren in alle vakken

Genderdiversiteit verbeelden in tekst en beeld is niet gangbaar. De meeste mensen gaan ervan uit dat voorbeeldpersonen cisgender zijn. Afbeeldingen met genderdiverse personen zijn behoorlijk zeldzaam. Dit kun je zelf doen om genderdiversiteit zichtbaar te maken in je lessen:

- Omschrijf in voorbeelden gender non-conform uiterlijk of gedrag (bijvoorbeeld Jasper wil een jurk voor zichzelf kopen. De groene jurk vindt hij het mooist, maar de gele jurk is goedkoper), en gebruik non-binaire voornaamwoorden (de transgender gemeenschap gebruikt ‘hen’ of ‘die’ in plaats van hij/zij, ‘hen’ in plaats van hem/haar en ‘hun’ in plaats van zijn/haar).
- Zoek stockfoto’s met genderdiverse en transgender personen, zoals de foto’s van de Gender Spectrum Collection van het online magazine Vice: genderphotos.vice.com.
- Combineer afbeeldingen met beschrijvende tekst die genderdiversiteit suggereert. Geef personen op een afbeelding bijvoorbeeld namen die niet specifiek voor één gender zijn, zoals Sam, Robin of Puck.

- Vermijd genderstereotypen in afbeeldingen en voorbeelden. Denk aan sportende kinderen: zijn het alleen jongens die voetballen en meisjes die turnen, of doen alle kinderen mee?

- Verbeeld ook diversiteit onderling binnen de groepen (mannen, vrouwen, non-binaire personen), om te laten zien dat gender niet iemands bepalende persoonskenmerk is.

Het probleem van schaarste van genderdiversiteit in bestaande lesmaterialen is niet zomaar even opgelost. Heb je er met collega's de tijd voor, mail dan de uitgever van het lesmateriaal dat je in een volgende druk graag meer genderdiversiteit in de tekst en afbeeldingen wil zien. Hoe meer scholen en docenten dat doen, hoe eerder uitgevers ermee aan de slag gaan.

TIP!

Wordt er nieuw lesmateriaal uitgezocht? Vuistregel is: hoe meer diversiteit, hoe beter. Dat geldt voor genderdiversiteit, maar ook andere vormen van diversiteit zoals huidskleur, lichamelijke sekskenmerken, seksuele oriëntatie, handicap, klasse, cultuur en levensbeschouwing.

FEIT!

Uit wetenschappelijk onderzoek weten we dat aanwezigheid en zichtbaarheid van transgender en genderdiverse personen vooral waardevol is voor de normalisering van leerlingen die worstelen met hun genderidentiteit en hen mogelijkheden geeft tot herkenning. Genderstereotypen worden hierdoor niet verminderd. Personen die niet voldoen aan het genderstereotype beeld worden snel als 'uitzondering' beschouwd, en dat laat stereotypen in stand. Zorg daarom ook voor genoeg diversiteit tussen mannen onderling en vrouwen onderling in afbeeldingen en voorbeelden.

Bron: H. Felten (2017) Genderhokjes doorbreken: (hoe) werkt dat? De resultaten van een theorie-gestuurde evaluatie. Genderdiversiteitalliantie

Mando (21), hen/hun – zij/haar

3. Check de inclusiviteit van de inhoud van lespakketten

Voor alle culturele en maatschappelijke lespakketten geldt dat de inhoud ook kan bijdragen aan genderinclusiviteit. Denk aan vakken als maatschappijleer, filosofie, godsdienstlessen, geschiedenis en de taalvakken. Welke boeken worden bijvoorbeeld behandeld en welke historische figuren passeren de revue? Welke onderwerpen worden gezien als waardevol voor leerlingen? Hoe komt genderdiversiteit daarin voor?

Check daarom de inhoud van je lesmateriaal. Als je weet dat genderdiversiteit afwezig is in de lesstof, kun je daar actie op ondernemen.

Checklijst genderdiversiteit

- ✓ Komt gender alleen in binaire vorm (enkel man en vrouw) voor in de lesstof?
- ✓ Is er ook diversiteit tussen mannen onderling en vrouwen onderling?
- ✓ Komen personen die zich niet-genderconform gedragen (genderdiverse personen) voor in de lesstof?
- ✓ Komen transgender personen voor in de lesstof?

- ✓ Wordt genderdiversiteit genormaliseerd beschreven in de lesstof, namelijk als onderdeel van de samenleving, in plaats van als uitzondering op de norm?
- ✓ Wordt genderidentiteit in plaats van geslacht bij de geboorte als leidend genomen in bijvoorbeeld de beschrijving van transgender personen? Staat er dat een transgender vrouw 'geboren is als man', dan is dat onvoldoende respectvol, want een transgender vrouw is altijd een vrouw geweest, ook bij de geboorte. Ze had alleen de seksekenmerken van een man.

Is het antwoord op één of meer van bovenstaande vragen 'nee'? Dan is er nog wat werk te verzetten. Dat is natuurlijk niet alleen de taak van de school of individuele docent. Laat uitgevers van de lesstof weten wat er nodig is om genderdiversiteit in de lesstof te normaliseren. En ga op zoek naar lesstof die beter aansluit bij dat doel. Enkele voorbeelden vind je op transgenderinfo.nl/onderwijs.

GENDERDIVERSITEIT BIJ BIOLOGIE

Genderdiversiteit normaliseren in de les is extra belangrijk in lessen waarin gender en sekse expliciet aan de orde komen, bijvoorbeeld in biologielessen.

Met genderinclusieve lesstof bereik je dat:

- ✓ leerlingen hun eigen lichaam en seksualiteit begrijpen zonder stereotypen over gender en sekse;
- ✓ leerlingen lichaamsfuncties en seksualiteit begrijpen los van gender en sekse, waardoor ze andere kinderen niet gaan uitsluiten of pesten op grond van hun lichaam of genderidentiteit;
- ✓ cisgender leerlingen opgroeien met de kennis dat iemands genderidentiteit het echte geslacht is en hoe je respectvol over transgender personen en hun ervaringen spreekt;
- ✓ transgender leerlingen leren dat hun genderidentiteit en lichaam bestaansrecht heeft en erkenning daarvan niet afhankelijk is van welke mate hun uiterlijk ze doet lijken op cisgender leerlingen;
- ✓ leerlingen vrouwelijkheid, mannelijkheid en de rest van het genderspectrum gelijk waarderen.

DO's & DON'Ts bij biologie

DON'T – Spreken over mannelijk en vrouwelijk voortplantingsstelsel

DO – Lichaamskenmerken bepalen niet je gender

Niet de lichaamskenmerken maken van iemand een man of een vrouw, maar de genderidentiteit en -expressie. Praat liever over 'mensen met een penis' of 'mensen met een baarmoeder'. Dit geldt ook voor hormonen en chromosomen.

DON'T – Voortplanting gaat over mannen en vrouwen die seks hebben

DO – Voortplanting is iets tussen mensen

Leer kinderen dat voortplanting gebeurt als een eicel wordt bevrucht door een zaadcel, zonder deze lichaamskenmerken op te splitsen als mannelijk of vrouwelijk. Erkenning van genderdiversiteit is ook realiseren dat er mannen zijn met eicellen en vrouwen met zaadcellen. Bovendien kan voortplanting ook gerealiseerd worden zonder seks.

DON'T – Spreken over genderidentiteit alsof het een vrije keuze is

DO – Genderidentiteit is een diepgevoelde persoonlijke beleving

Help leerlingen om zich bewust te worden dat iedereen lichamelijke seksekenmerken, een genderidentiteit, genderexpressie en een seksuele oriëntatie heeft, niet alleen LHBTI+ leerlingen. Om dit op een speelse manier uit te leggen kun je bijvoorbeeld gebruikmaken van de astronaut-factsheet die in dit Genderdoeboek bijgesloten is. Help leerlingen om zich te realiseren dat niet alle vragen oké zijn om te stellen aan transgender personen, namelijk vragen die gaan over lichaamskenmerken, seksleven en de naam die op iemands geboortekaartje stond.

Robin (15), hij/hem

“Ik keek best op tegen een aantal zaken, de wc’s en omkleden. Mijn leerlingbegeleider luistert goed en denkt met me na over oplossingen.”

GENDERDIVERSITEIT BIJ GYM

Tijdens de gymles kun je als docent op twee manieren rekening houden met genderdiverse leerlingen: bij het opdelen in groepen en bij het laten presteren voor een cijfer.

Opdelen in groepen

De jongens tegen de meisjes, wie kent het niet? Die indeling belemmert de genderdiversiteit op school en versterkt onbewuste aannames over waar jongens en meisjes goed in zijn. Voor genderdiverse en transgender kinderen veroorzaakt het onnodig vervelende situaties en is het zelfs reden om gymles te mijden. Het is ook niet nodig, want bij gymlessen staat niet de seksescheiding voorop maar het bewegen, het samenspel en het onder de knie krijgen van verschillende sporten.

Prestatiemetingen

Sportprestaties doen er tijdens de gymles minder toe dan het bewegen en ontwikkelen van sportvaardigheden. Pas wanneer er in competitievorm gepresteerd moet worden, gaan fysieke verschillen echt tellen. Hoewel kracht en techniek niet enkel draaien om sekse, zijn schoolsporten vaak wel seksescheiden.

Transgender meisjes die nog niet in transitie zijn, liggen in hun puberteit onder een vergrootglas wanneer hun lichaam meer testosteron gaat aanmaken. Deze leerlingen dan maar met de jongens laten meedoen als ze voor een cijfer moeten presteren, is niet de oplossing. Testosteron is maar een van de vele lichaamseigen stoffen die invloed kunnen hebben op sportprestaties. Schoolsport valt bovendien onder de breedtesport, waarbij de ontwikkeling belangrijker is dan de prestatie. Laat bij prestaties in de schoolsport kinderen meedoen in de categorie waar zij zich het meest thuis voelen.

DO's & DON'Ts bij gym

DON'T – Het opdelen van de klas in jongens en meisjes om sportspel eerlijker te maken. Onder de 12 jaar zijn kinderen ongeacht hun geslacht namelijk fysiek even sterk.

DO – Gebruik willekeurige eigenschappen om de groep in te delen, bijvoorbeeld de geboortemaand of het huisnummer waarop ze wonen.

DON'T – Bloedonderzoek of doktersverklaringen vragen van leerlingen als voorwaarde om mee te sporten. Dat schendt de lichamelijke integriteit van alle kinderen die getest zouden worden.

DO – Volg de richtlijn gender- en seksediversiteit van NOC*NSF op nocnsf.nl/transgenders-en-sport. Bij breedtesport, zoals schoolsport, kunnen leerlingen meedoen in de geslachts categorie die bij hun genderidentiteit past.

*“Zoonlief gymt mee met de jongens.
Dat is op school geen issue geweest.
De houding was: als jij een jongen
bent, behandelen we je als zodanig.
Heerlijk!”*

Verdiepingstips!

1. Het boek 'Seksuele vorming en diversiteit' van Mathieu Heemelaar helpt docenten effectieve seksuele en relationele vorming aan leerlingen te geven waarin seksuele en genderdiversiteit centraal staat.
2. Bij het kinderboek 'Treiterkoppen, kangaroo's en geheimen' biedt Schiedams Lef een praktische lesmodule voor de bovenbouw van het basisonderwijs en het eerste jaar van het voortgezet onderwijs om het onderwerp 'transgender' bespreekbaar te maken in de klas.
3. Geschikte prentenboekjes voor de onderbouw zijn bijvoorbeeld 'Donnie' door Lisa Maschaupt en 'Het lammetje dat een varkentje is' door Pim Lammers.

TRANSGENDER KIND IN DE KLAS

Op een school met 2000 leerlingen zitten gemiddeld 80 leerlingen die zich niet geheel thuis voelen in het hokje jongen of meisje. Op die school zitten gemiddeld 14 leerlingen die een genderidentiteit hebben anders dan hun geboortegeslacht en mogelijk al op school in sociale transitie willen of reeds zijn gegaan.

Het moment waarop een kind zijn/haar/hun transgender-zijn met de ouders en op school deelt, verschilt per kind. Het kan in elk schooljaar voorkomen. Vaak merken ouders of docenten al iets aan het gedrag van het kind, maar soms komt het als een verrassing. Op de basisschool wordt het transgender-zijn vaak aan het begin van een sociale transitie gedeeld. Op middelbare scholen wordt er vaak voor gekozen om het met de nieuwe klas te delen, ook al heeft de sociale transitie al eerder plaatsgevonden.

Een schoolomgeving die leerlingen steunt en verwelkomt, ongeacht de genderidentiteit of -expressie van de leerling, is van groot belang. Erkend te worden in hun eigen overtuiging en gevoel over wie ze zijn heeft een positieve invloed op het welzijn van kinderen en voorkomt volgens onderzoek grote mentale problemen.

Aanbeveling 1

Begin bij de leerling zelf

Er is niet één juiste manier voor een transitie van een leerling op school. Stel steeds de vraag wat de leerling nodig heeft om zichzelf te zijn, want het belang van de leerling staat voorop. De leeftijd van de leerling maakt daarbij niet uit. De transitie is de uiting van haar/zijn/hun authentieke zelf.

WIST JE DAT?

Sommige kinderen hebben een fluïde genderidentiteit. Vraag aan die leerlingen vaker welke naam en/of voornaamwoorden zij willen dat je gebruikt, bijvoorbeeld bij de start van elk nieuw schooljaar of wanneer er een nieuwe docent is.

Om de leerling te helpen dit aan te geven, kun je als docent of vertrouwenspersoon eerst vertellen hoe je zelf het liefst aangesproken wil worden en met welke voornaamwoorden.

Aanbeveling 2

Betrek actief een medewerker op wie de leerling kan steunen en vertrouwen

Uit onderzoek is bekend dat transgender en genderdiverse leerlingen baat hebben bij één vertrouwd persoon bij wie ze regelmatig terecht kunnen of afspraken mee hebben. Dit kan een zorgmedewerker of een docent zijn. Op de middelbare school is dit meestal de mentor. Houd als vertrouwd persoon ook na de sociale transitie contact met de transgender leerling over hoe het gaat.

“Een mentor die luisterde naar zijn leerling, nadenktijd vroeg, overlegde met de directie en toen samen met zijn leerling en ons als ouders een plan van aanpak voor de transitie samenstelde. Hij bleef in verbinding en aan de teugels: knap staaltje werk.”

WIST JE DAT?

Er een app Jong&Out is waarmee jongeren onder de 18 jaar veilig leeftijdsgenoten kunnen ontmoeten die ook transgender zijn? Jong&Out kan net dat extra steuntje in de rug zijn om ook op school zichzelf te zijn. Meer informatie op: jongenout.nl.

Aanbeveling 3

Betrek de ouder(s)/opvoeder(s)

Ouders en opvoeders kunnen waardevolle informatie delen over hoe een kind zich voelt en hoe het met stress en nieuwe situaties omgaat. Zij zien bijvoorbeeld hoe hun kind thuiskomt na een schooldag. Ook opvoeders hebben de taak om het belang van hun kind voorop te zetten. Betrek hen daarom bij de afspraken die je met de leerling maakt. Streef ernaar om de sociale transitie thuis en op school zo veel mogelijk op elkaar aan te laten sluiten. Als een leerling op school (veel) meer of minder open kan zijn over haar/zijn/hun genderidentiteit en -expressie dan thuis, zorgt dit voor lastige en ongewenste situaties. Zoek samen met de leerling en ouder(s)/verzorger(s) naar de best passende oplossingen.

Wat te doen als ouders nog niet met school hebben gedeeld dat hun kind worstelt met hun genderidentiteit en een transitie wil starten, maar de leerling dit wel met jou bespreekt? Dan is het waardevol om met de leerling een passende manier te vinden om de situatie samen met de ouders of opvoeders te bespreken. Het kan voorkomen dat ouders handvatten missen in de omgang met hun transgender kind. Uit onderzoek weten we dat een kind tegenwerken in de wens om in transitie te gaan en de genderidentiteit ontkennen, grote negatieve mentale gevolgen heeft. In dat geval heb je als school een signaleringsfunctie en kun je het gezin verwijzen naar de juiste hulpverlening en in ernstige gevallen naar Veilig Thuis. Hulpverlening en ervaringsdeskundigheid die kind en ouders kunnen steunen vind je op transgenderinfo.nl/jgz.

TIP!

Heb ook oog voor andere kinderen uit een gezin die op dezelfde school zitten. Een transgender kind kan een accepterende klas hebben, maar een broer of zus heeft dat misschien niet. Dit kan gevolgen hebben voor de relatie tussen de leerling en zijn/haar/hun broer of zus. Daarom is het belangrijk om genderdiversiteit binnen de hele school aandacht te geven en een veilige school te creëren voor alle leerlingen, niet alleen in de klassen waarin een leerling openlijk transgender is.

Imani (23), zij/haar

WIST JE DAT?

De manier waarop docenten een transgender leerling aanspreken heeft direct effect op die leerling. Medewerkers hebben een voorbeeldfunctie voor alle leerlingen en voor hun collega's.

Aanbeveling 4

Plan samen het moment om de transitie bespreekbaar te maken in de klas

De meeste transgender leerlingen weten al een tijd zeker dat anderen hen onterecht aanzien als meisje of jongen, voordat ze het bespreken op school. Het starten van een transitie in de klas is nog een stap verder en begint pas wanneer de leerling hier zelf klaar voor is.

Ervaart de leerling al voor de transitie veel angst of stress op school? Maak dan een plan samen met de leerling waarin je ook de oorzaken daarvan aanpakt. Het gaat erom dat je het meest positieve scenario voor de transitie mogelijk maakt. Houd bij de timing van het bespreken van de transitie in de klas ook rekening met het informeren van ouders en leerlingen en het trainen van de staf. Niet alleen docenten, maar ook het ondersteunend personeel, onder wie administratief medewerkers, medewerkers van de ontvangstbalie en conciërges, moet zich bewust worden van het belang van juiste bejegening.

TIP!

Volg de online training 'Contact met transgender personen in de publieke dienstverlening' via Movisie Academie.

Aanbeveling 5

Begeleid indien wenselijk de coming-out in de klas

Bespreek met de leerling hoe die over de transitie in de klas wil communiceren, welke rol wil de leerling zelf innemen en welke rol van de docent wordt verwacht. Adviseer de leerling om betrokken docenten en bevriende medeleerlingen van tevoren op de hoogte te stellen van de geplande coming-out, zodat zij de leerling kunnen steunen. Bespreek verder welke wensen en grenzen de leerling heeft als het gaat om zijn/haar/hun genderidentiteit en -expressie en hoe de school en medescholieren passend met hem/haar/hen kunnen omgaan. Sommige leerlingen vinden het fijn als er direct vragen aan hen gesteld worden – op een respectvolle manier uiteraard. Andere leerlingen vinden dit niet fijn en ervaren daar meer druk of stress door.

Check regelmatig hoe het met de leerling gaat en of er zaken bijgesteld moeten worden. Doe dit in de eerste maanden na een coming-out maandelijks, ook als zaken goed (lijken te) gaan. Geef de leerling actief de aandacht en ruimte om te reflecteren en ventileren. Laat de mentor ook op passende wijze aan medeleerlingen vragen hoe zij vinden dat het gaat en of zij (nieuwe) vragen hebben.

Soms vraagt een leerling of de docent het aan de klas kan vertellen. Hoe je als docent de boodschap brengt, is erg afhankelijk van de leeftijd van kind en klas, wensen van leerling en de kennis van de klas over genderdiversiteit. In een klas die al veel weet over genderdiversiteit volstaat het om aan te kondigen dat Pim niet een jongen is, maar een

meisje en dat zij voortaan Andrea heet. Voor een klas die nog niet veel weet over het bestaan van transgender personen, is het geschikter om het onderwerp te bespreken aan de hand van bijvoorbeeld een aflevering van het tv-programma 'Hij is een Zij', een vlog van een bekend trans persoon of een kinderboek over het thema.

Wees zelf het goede voorbeeld, gebruik de genderidentiteit van de persoon en vermijd een eenzijdige focus op de medische transitie en woorden als 'ombouwen'.

TIP!

Weet hoe om te gaan met negatieve reacties van leerlingen en/of medewerkers op een transitie op school. De meeste negatieve reacties komen voort uit een gebrek aan ervaring met transgender personen. Maak als school duidelijk wat de sociale norm is door achter transgender leerlingen te staan. Kies, in overleg met de leerling, voor praktische voorlichting om onbegrip weg te halen. Vraag hulp aan de Gender & Sexuality Alliance als de school die heeft. Ook een regionaal COC of de scholenvoorlichters van Transvisie kunnen hierbij helpen. De organisatie Youz biedt tegen betaling professionele begeleiding aan scholen wanneer een leerling in transitie gaat.

Aanbeveling 6

Steun de behoefte aan privacy en vertrouwelijkheid

Voor transgender en genderdiverse leerlingen kan een schoolomgeving waarin ze gewoon een van de leerlingen kunnen zijn heel veel erkenning en bevestiging geven. De transgender achtergrond hoeft dus niet de schooltijd en de dagelijkse ervaring van een kind te domineren. Het is daarom belangrijk om vertrouwelijk met het onderwerp om te gaan. Privacy is belangrijk voor leerlingen die (nog) geen coming-out in de klas hebben gedaan én voor leerlingen die hun transgender-zijn na transitie graag privé houden. Bepaal dus altijd samen wie wel en niet op de hoogte moet zijn en hoe je de vertrouwelijkheid waarborgt op school. Als de transgender achtergrond van de leerling privé is, bespreek dan met de leerling hoe hij/zij/hen ermee om kan gaan als deze ongewenst geuit wordt door bijvoorbeeld een medeleerling die wel van de transitie wist.

“Tijdens mijn diploma-uitreiking was de docent mijn oude naam tegengekomen in het dossier en vertelde ze mij dat zij die erg mooi vond. Godzijdank privé!”

Verdiepingstips!

- Lees het boek ‘Hoera een mensje’ van Els Schijf. Het is een boek vol inzichten en tips voor ouders, gezinnen en scholen om transgender kinderen en jongeren te begeleiden.
- Volg de geaccrediteerde e-learning ‘Jong en Transgender’ via transgender-info.nl/jgz, zodat je bij vermoedens dat een leerling worstelt met de genderidentiteit op een goede wijze door weet te vragen en de juiste hulpverlening weet te vinden.

Jay (19), hij/hem

Bronnen:

Felten, H. Genderhokjes doorbreken: (hoe) werkt dat? De resultaten van een theorie-gestuurde evaluatie. Genderdiversiteitalliantie, 2017.

Keo Meier, C. & D. Ehrensaft, The Gender Affirmative Model: An Interdisciplinary Approach to Supporting Transgender and Gender Expansive Children, American Psychological Association (APA), 2018.

Luecke, J. C. (2011). Working with transgender children and their classmates in pre-adolescence: Just be supportive. *Journal of LGBT Youth*, 8(2), 116-156.

Murchison, G. Supporting and caring for transgender children. HCR, AAP, ACOP, 2016.
Gevonden: assets2.hrc.org/files/documents/SupportingCaringforTransChildren.pdf

Olson, K. R., Durwood, L., DeMeules, M., & McLaughlin, K. A. (2016). Mental health of transgender children who are supported in their identities. *Pediatrics*, peds-2015

Orr, A., Baum, J. (e.a) Schools In Transition A Guide for Supporting Transgender Students in K-12 Schools. ACLU, GenderSpectrum, Human Rights Campaign, NCLR, NEA, 2020.

Rosenthal, R., Jacobson, L. (1968) Pygmalion in the classroom. *Urban Rev* 3, 16-20

Russell, S.T, A.M. Pollitt, A. H Grossman. Using Chosen Names Reduces Odds of Depression and Suicide in Transgender Youths. The University of Texas at Austin: College of Natural Sciences, 2018.

Stukas, A. A., & Snyder, M.. Self-Fulfilling Prophecies. In *Encyclopedia of Mental Health*, 2016.

Turner, J.C. and Oakes, P.J. (1986), The significance of the social identity concept for social psychology with reference to individualism, interactionism and social influence. *British Journal of Social Psychology*, 25.

Wierenga, L. M., Sexton, J. A., Laake, P., Giedd, J. N., & Tamnes, C. K. (2018). A key characteristic of sex differences in the developing brain: Greater variability in brain structure of boys than girls. *Cerebral Cortex*, 28(8), 2741-2751.

Wigboldus, D. (2014) Hoe houden onze hersenen ons voor de gek? Video op: [tps://universiteitvannederland.nl/college/hoe-houden-onze-hersenen-ons-voor-de-gek](https://universiteitvannederland.nl/college/hoe-houden-onze-hersenen-ons-voor-de-gek)

Documenting Safety Needs for GNC Students. *Gender spectrum*

Making schools safer for trans and genderdiverse youth, *Inside Out*, 2016

Intersectionaliteit in de praktijk. Movisie, 2019. Te vinden op: <https://www.emancipator.nl/wp-content/uploads/2019/09/Tien-Tips-Intersectionaliteit.pdf>

Supporting LGBTIQ+ students, Supporting the inclusion and wellbeing of students who identify as sex, gender, or sexuality diverse (SGSD). inclusive.tki.org.nz/guides/supporting-lgbtiqa-students/

Auteurs: Sophie Schers & Eelste Abels
Redactie: Elise van Alphen, Dewi Gigengack
en Anne Levah Russchen
Vormgeving: Jan Janssenswillen
Ontwerp GSA astronaut en GSA lettertype: Buro RuST
Fotografie: Jasper Groen

Met dank aan Youz, Stichting School en Veiligheid, GSA
Netwerk, COC Nederland en Transvisie voor hun advies.
Speciale dank aan iedereen die hun verhaal met ons
gedeeld heeft en de jongeren die model hebben gestaan
voor de foto's in dit boek.

Mogelijk gemaakt door subsidie van het Ministerie
van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap

www.transgendernetwerk.nl

PRAKTISCHE ZAKEN REGELEN

Niet alleen de manier waarop docenten en leerlingen met elkaar omgaan maakt een school genderinclusief; ook met bepaalde praktische zaken geef je als school ruimte aan genderdiversiteit.

Zingha (20), hen/hun – die/diens

“Op de basisschool had ik al kort haar en droeg ik bijna alleen broeken. Op het schoolplein werd er ook wel eens jongen naar me geroepen. Ik wist dat dit kwetsend bedoeld werd, maar zo voelde het voor mij niet. Er was een meisje op school waar ik veel mee speelde. Ze werd veel gepest omdat ze een jongensachtig uiterlijk had. Je wordt toch snel buitengesloten als je kleding niet conform de gendernorm is. Er had meer begrip kunnen zijn.”

TRANSITIERICHTLIJN

Als een leerling op school in transitie gaat, komt daar van alles bij kijken. Het is daarom aan te raden om een interne richtlijn te formuleren die als basis kan dienen voor een concreet transitieplan. Dat plan zal elke keer op maat gemaakt worden in samenspraak met de betrokken leerling, ouders/verzorgers en betrokken medewerkers. Zorg dat deze richtlijn al klaarligt, ook als er nog geen transgender leerling op school in transitie wil.

Een transitierichtlijn bevat:

- ✓ Informatie over waar op school een leerling hulp kan vragen bij gendervragen en transitie. Benoem de rollen die stafleden innemen. Bij wie kan de leerling in welke situatie terecht? Zorg dat de betreffende medewerkers voldoende getraind zijn en weten waar specifieke expertise te halen is.
- ✓ Een statement dat het belang van de leerling voorop staat en de leerling zo aangesproken dient te worden als deze zelf wil. Dit geldt zowel voor de naam als voor voornaamwoorden (hij/zij/hen/die). Het personeel heeft hier een voorbeeldrol in.

- ✓ Hoe de administratie aangepast moet worden en wie daarvoor verantwoordelijk is, zodat de officiële persoonsgegevens niet automatisch in formulieren of rapporten terechtkomen.
- ✓ Hoe om te gaan met seksegescheiden voorzieningen (toiletten en kleedruimtes).
- ✓ Hoe om te gaan met het verschil in prestatie maatstaven voor jongens en meisjes in gymlessen.
- ✓ Welke personen steun kunnen bieden aan de leerling en regelmatig checken hoe het met de leerling gaat.
- ✓ Manieren waarop de transitie gecommuniceerd kan worden in de klas en op school, en welke organisaties daarbij ingeschakeld kunnen worden ter ondersteuning.
- ✓ Hoe de privacy en vertrouwelijkheid voor de leerling wordt gewaarborgd.
- ✓ Hoe de sociale steun van medeleerlingen wordt georganiseerd en in stand blijft. Zet bijvoorbeeld samen met de leerlingen een GSA (Gender Sexuality Alliance) op om lhbtli leerlingen te steunen en acceptatie te bevorderen. Heb je hier hulp bij nodig? Check gsanetwerk.nl.

TIP!

Train zorgcoördinatoren en vertrouwenspersonen op school aan de hand van de geaccrediteerde e-learning 'Jong en Transgender' via transgenderinfo.nl/jgz, zodat zij bij vermoedens dat een leerling worstelt met de genderidentiteit op een goede wijze door weten te vragen en de juiste hulpverlening weten te vinden.

LEERLINGEN ADMINISTRATIE

Elk kind heeft het recht aangesproken te worden met diens gewenste naam en voor-naamwoord. Als school wil je voorkomen dat transgender en genderdiverse leerlingen geconfronteerd worden met namen en geslachtsaanduidingen die niet (meer) passend zijn.

Het leerlingenadministratiesysteem van de school is alleen gekoppeld aan het overheids-systeem BRON, dat onder andere persoons-gegevens van leerlingen controleert. Daarvoor is BRON gekoppeld aan de Basisregistratie Personen (BRP) die de officiële gegevens uit de geboorteakte bevat, zoals geslacht en voornamen.

Het komt voor dat de geslachtsregistratie van een leerling in het BRP dus niet overeenkomt met hoe de leerling zelf geregistreerd wil staan. De BRP-registratie wijzigen is mogelijk als de leerling 16 jaar of ouder is.

“Wij zorgen ervoor dat jouw zoon als M in Magister staat. Alleen als we de cijfers doorgeven aan de officiële kanalen gaat het systeem even om naar V, maar daarna gaat het meteen weer terug.”

Wat staat je te doen?

- ✓ Doorloop het Afwegingskader Seksregistratie, een instrument van de Rijksoverheid om erachter te komen of het geslacht registreren wel nodig is en hoe je onnodige seksregistratie terugdringt. Het niet vermelden van geslacht op klassenlijsten bijvoorbeeld werkt positief door voor alle kinderen omdat het onbewuste aannames op grond van gender tegen gaat.
- ✓ Wanneer geslacht wel geregistreerd wordt, neem dan de gewenste genderidentiteit van transgender leerling(en) op in de administratie. Maak intern afspraken over hoe je dit administratief verwerkt, met oog voor de privacy van het kind. Aan te raden is om een persoon op de administratie verantwoordelijk te maken voor de benodigde en afgesproken aanpassingen en om te controleren of dat voor de betreffende leerling(en) ieder schooljaar goed gaat.

- ✓ Zoek uit hoe het leerlingenadministratiesysteem van de school zo aangepast kan worden dat alleen de eigen gekozen roepnaam en wanneer relevant gewenste genderaanduiding zichtbaar is op formulieren en rapporten. Denk hierbij ook aan zaken als de komst van de schoolfoto's die vaak een uitdraai met namen en genderaanduidingen van de leerlingen ontvangt.
- ✓ Kom je technische obstakels tegen in het leerlingenadministratiesysteem? Neem dan contact op met de leverancier van het systeem om die obstakels aan te kaarten.

TOILETTEN

De meeste scholen hebben gescheiden toiletten voor jongens en meisjes. Wettelijk is dit niet verplicht. Belangrijk is dat alle leerlingen veilig en zonder stress naar het toilet kunnen gaan, ook transgender en genderdiverse kinderen. Daarvoor is het een goed idee om alle toiletten toegankelijk te maken voor iedereen, net zoals thuis.

Wat staat je te doen?

Toiletfaciliteiten genderdivers maken kan op drie manieren:

1 De minimale aanpassing: Verwijder de geslachtsaanduidingen van de toegangsdeuren tot de toiletten. Vervang deze door een bordje met de tekst 'WC', 'staan/zitten' of bordjes die aanduiden of er toiletten en/of urinoirs zijn. Zet in ieder toilethokje een afvalbak voor gebruikte sanitaire producten. De spiegels en wasbakken blijven gedeelde faciliteiten.

2 De vervolgstap: Zorg dat elk toilethokje (toiletten of urinoir) een eigen wasbak, spiegel en afvalbak heeft. De entree naar de toiletruimte met afzonderlijke toilethokjes is nog gezamenlijk.

3 De ideale oplossing: Creëer individuele toileteenheden (met eigen spiegel, wastafel en afvalbak) zonder gezamenlijke entree. De toegangsdeuren van de toilethokjes zitten rechtstreeks aan een gang of hal.

Aanvullende maatregelen:

Bevorder de sociale veiligheid in een gedeelde toiletruimte door de deur te vervangen voor een transparante deur of één met een grote ruit. Nog beter is het verwijderen van de deur in het geheel, zodat het een geheel wordt met de hal/gang waar de toiletruimte op aansluit.

WIST JE DAT?

Op grond van de Algemene wet gelijke behandeling moeten scholen transgender leerlingen toegang geven tot het toilet van hun keuze.

“Ik ging eigenlijk nooit naar de wc op school (misschien één keer per schooljaar). Ik deed er echt alles aan om niet te hoeven gaan.”

Wat is af te raden?

Eén toilet of enkele toiletten verspreid over het schoolgebouw genderinclusief maken. Het zorgt ervoor dat het sekse van transgender kinderen op school juist meer wordt benadrukt en kan negatief doorwerken op het gevoel van sociale veiligheid van de leerling. Door de seksscheiding op toiletten op te heffen neemt de nadruk op sekse voor alle leerlingen af.

Wil je meer weten over genderneutrale toiletten? Download dan De Toiletkit en bijbehorende Argumentenkaart via transgendernetwerk.nl/toiletkit

KLEEDRUIMTES

Net als de meeste toiletruimtes op scholen zijn de kleedlokalen bij de gymzaal of sporthal vrijwel altijd seksegescheiden. Het opheffen van sekse scheiding van kleedlokalen is minder eenvoudig dan bij toiletten. Wensen en grenzen van leerlingen wat betreft privacy bij het omkleden kunnen behoorlijk uiteenlopen. Het in stand houden van de sekse scheiding levert echter een probleem op voor het tegemoetkomen aan genderdiversiteit.

Sommige kinderen – cisgender, transgender of genderdivers – hebben behoefte aan privacy tijdens het omkleden. Andere kinderen vinden sekse gescheiden kleedlokalen fijn en er zullen kinderen zijn die een genderinclusief kleedlokaal prima vinden.

Het is belangrijk dat alle leerlingen het beleid van de school voor kleedruimtes kennen en weten wat er van hen wordt verwacht. Laat het communiceren hierover dan ook niet aan de transgender leerling zelf over.

Wat staat je te doen?

Als in de gymzaal/sporthal minimaal vier kleedlokalen zijn die gelijktijdig gebruikt kunnen worden, los het dan zo op:

1. Wijs een kleedruimte aan voor leerlingen die zich als jongen identificeren;
2. Wijs een kleedruimte aan voor leerlingen die zich als meisjes identificeren;
3. Wijs een kleedlokaal aan als uniseks kleedruimte;
4. Zorg voor voldoende individuele kleedhokjes (met douche), zoals veel zwembaden hebben.

“Taro heeft van jongs af aan altijd rokken gedragen. Toen ze op de basisschool kwam stond de school hier positief in en hebben ze juist aangemoedigd om dit niet te veranderen. Doordat het als gewoon werd gezien kon Taro zichzelf zijn en voelde zich vrij om op haar eigen tempo te ontdekken wie ze is. De enorme steun die we vanuit de school kregen is voor ons heel belangrijk geweest.”

Taro (7), zij/haar

Is er geen mogelijkheid tot verbouwing of zijn er maar twee kleedruimtes?

1. Kies dan wat leeftijdsgeschikt is voor de leerlingen. Jongere kinderen (10 jaar en jonger) kunnen bijvoorbeeld makkelijker bij elkaar dan oudere kinderen.
2. Laat genderdiverse en transgender kinderen zelf kiezen in welk kleedlokaal zij zich het prettigst en veiligst voelen. Betrek eventueel ouder(s)/verzorger(s), een docent of bevriende klasgenoten van de transgender leerling in het overleg over gebruik van kleedkamers. Een aparte ruimte voor één leerling plaatst de leerling in een uitzonderingspositie. Dit is alleen een oplossing wanneer een leerling zelf aangeeft zich (nog) niet prettig en veilig genoeg te voelen in een andere kleedkamer.

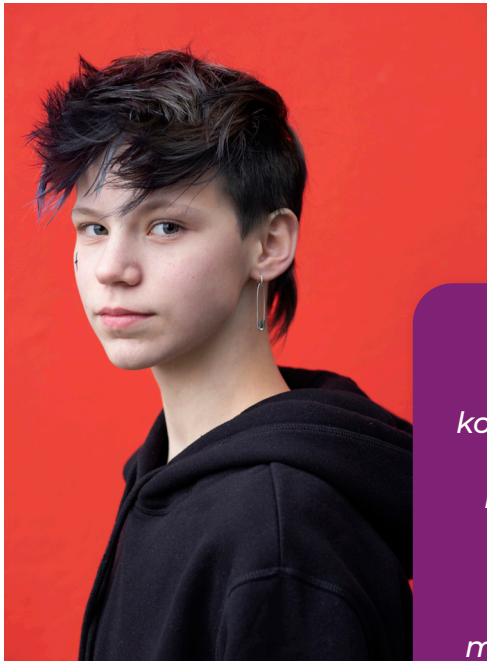
“Bij mij op school moest je douchen na gym. Niemand op school wist het van mij, en ik zou bij de vrouwen moeten douchen. Gelukkig had ik een heel fijne huisarts die een medische verklaring heeft gegeven dat ik niet mee kon doen aan de gymlessen. Maar dat is natuurlijk niet de bedoeling.”

3. Houd je actief bezig met sociale veiligheid in kleedlokalen. Gedrag beïnvloedt sociale veiligheid, niet sekse. Stel daarom gedragsregels in en maak het makkelijk om ongewenst gedrag te melden. Houd daarnaast als docent of begeleidende ouder ook toezicht.
4. Is douchen na de gymles de norm op school en zijn er alleen collectieve douches? Bespreek met de klas en met genderdiverse en transgender leerlingen hoe zij willen dat daarmee wordt omgegaan.

TIP!

Vraag de leerling af en toe of de gemaakte afspraken nog naar wens zijn. Zo komt het vaker voor dat er begonnen wordt met een aparte kleedruimte, maar de leerling later liever de kleedkamer gebruikt die past bij de genderidentiteit.

SCHOOLREIS

Ivan (11), hij/hem

“Ik vind het fijn om me op school veilig te voelen. Er komen wel regelmatig vragen, dat is absoluut niet lastig. Ik heb liever dat ze aan me vragen dan dat er achter mijn rug geroddeld wordt. Doordat de school er goed mee omgaat doen de andere kinderen dat ook.”

Op schoolreis zijn er twee onderwerpen waar genderdiversiteit een kwestie is:

- 1.** Het identiteitsbewijs of paspoort van kinderen als de reis naar het buitenland gaat;
- 2.** Bij een meerdaagse reis is de indeling in slaapzalen of gedeelde slaapkamers een onderwerp om bij stil te staan.

Wat staat je te doen?

Ga vertrouwelijk om met de inhoud van identiteitsbewijzen en paspoorten. Zorg dat leerlingen deze documenten niet onnodig hoeven te overleggen aan derden. Als het overleggen van documenten nodig is, let dan extra op de veiligheid en het welzijn van kinderen van wie de officiële gegevens niet overeenkomen met hun genderidentiteit. Op dat soort momenten zijn ze kwetsbaar voor vervelende reacties en is de steun van een volwassene belangrijk.

Bij de indeling in slaapzalen en gedeelde slaapkamers is het soms niet mogelijk of gewenst om seksescheiding te voorkomen. Bij het boeken van accommodaties of de selectie van gastgezinnen kan er wel worden gelet op de mogelijkheid van uniseks-groepen. Mocht er op een bestemming geen keuze zijn, bespreek dan met leerlingen die moeite hebben met seksegescheiden ruimtes waar zij zich het prettigst en veiligst voelen. Doe dit vóórdat de leerlingen op reis gaan.

Wat raden we af?

Zoek niet pas bij aankomst uit hoe het met seksescheiding is geregeld of hoe gastgezinnen tegenover genderdiversiteit staan. Dit veroorzaakt onnodige stress bij leerlingen. Zoek dus vooraf uit hoe het indelen van de slaapruidtes het best kan worden geregeld.

Bronnen:

Murchison, G. Supporting and caring for transgender children. HCR, AAP, ACOP, 2016.
Gevonden: assets2.hrc.org/files/documents/SupportingCaringforTransChildren.pdf

Olson, K. R., Durwood, L., DeMeules, M., & McLaughlin, K. A. (2016). Mental health of transgender children who are supported in their identities. *Pediatrics*, peds-2015

Orr, A., Baum, J. (e.a) Schools In Transition A Guide for Supporting Transgender Students in K-12 Schools. ACLU, GenderSpectrum, Human Rights Campaign, NCLR, NEA, 2020.

Rosenthal, R., Jacobson, L. (1968) Pygmalion in the classroom. *Urban Rev* 3, 16–20 .

Russell, S.T, A.M. Pollitt, A. H Grossman. Using Chosen Names Reduces Odds of Depression and Suicide in Transgender Youths. The University of Texas at Austin: College of Natural Sciences, 2018.

Wierenga, L. M., Sexton, J. A., Laake, P., Giedd, J. N., & Tamnes, C. K. (2018). A key characteristic of sex differences in the developing brain: Greater variability in brain structure of boys than girls. *Cerebral Cortex*, 28(8), 2741–2751.

Wigboldus, D. (2014) Hoe houden onze hersenen ons voor de gek? Video op: [tps://universiteitvannederland.nl/college/hoe-houden-onze-hersenen-ons-voor-de-gek](https://universiteitvannederland.nl/college/hoe-houden-onze-hersenen-ons-voor-de-gek)

Documenting Safety Needs for GNC Students. Gender spectrum

Making schools safer for trans and genderdiverse youth, Inside Out, 2016

Supporting LGBTIQ+ students, Supporting the inclusion and wellbeing of students who identify as sex, gender, or sexuality diverse (SGSD). inclusive.tki.org.nz/guides/supporting-lgbtiqa-students/

Auteurs: Sophie Schers & Eelste Abels
Redactie: Elise van Alphen, Dewi Gigengack
en Anne Levah Russchen
Vormgeving: Jan Janssenswillen
Ontwerp GSA astronaut en GSA lettertype: Buro RuST
Fotografie: Jasper Groen

Met dank aan Youz, Stichting School en Veiligheid, GSA
Netwerk, COC Nederland en Transvisie voor hun advies.
Speciale dank aan iedereen die hun verhaal met ons
gedeeld heeft en de jongeren die model hebben gestaan
voor de foto's in dit boek.

Mogelijk gemaakt door subsidie van het Ministerie
van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap

www.transgendernetwerk.nl

CIJFERS

1/25

Gemiddeld 1 op de 25 kinderen en jongeren voelt zich niet helemaal thuis in de hokjes 'meisje' en 'jongen' of 'vrouw' en 'man'. Dit betekent dat gemiddeld 1 kind per klas genderdivers of transgender is.

Kuyper, L. (2012). Transgenders in Nederland: prevalentie en attitudes. Tijdschrift voor Seksuologie, 36-2, 129-135.

60%

van de transgender personen weet al in peuter en kleutertijd dat hun genderidentiteit niet overeenkomt met het geslacht wat ze bij de geboorte kregen.

Menvielle, E. (2009). Transgender children: Clinical and ethical issues in prepubertal presentations. Journal of Gay & Lesbian Mental Health, 13(4), 292-297.

43%

van de transgender leerlingen tussen de 12 en 16 jaar heeft te maken met verbaal geweld op school.

LHBT-monitor 2018 - scp.nl, Gabriël van Beusekom en Lisette Kuyper.

3x

Transgender jongeren kampen 3x zo vaak met depressieve gevoelens als cisgender leeftijdsgenoten.

LHBT-monitor 2018 - scp.nl, Gabriël van Beusekom en Lisette Kuyper.

30%

Slechts 30% van de ouders praat met hun kind over genderidentiteit. 7 op de 10 doet dat nooit. Bijna twee derde denkt dat hun kind daar geen behoefte aan heeft.

<https://www.rijksoverheid.nl/actueel/nieuws/2020/10/09/ouders-weten-onvoldoende-van-seksuele-geaardheid-en-genderidentiteit>.

-70%

Het kunnen gebruiken van een zelfgekozen naam leidt onder transgender jongeren tot 70% minder symptomen van depressie en 65% minder suïcidepogingen.

Russell, S. T., Pollitt, A. M. & Grossman, A. H. (2018). Using Chosen Names Reduces Odds of Depression and Suicide in Transgender Youths. The University of Texas at Austin: College of Natural Sciences.

RECHTEN VAN HET KIND

Aan de basis van erkenning van genderdiversiteit op school liggen de rechten van het kind. Deze zijn vastgelegd in het VN -kinderrechtenverdrag dat Nederland heeft ondertekend.

Bescherming tegen discriminatie

De overheid moet ervoor zorgen dat elk kind wordt beschermd tegen discriminatie. Kinderen anders behandelen vanwege hun geslacht mag niet. Het geslacht waarmee het kind zich identificeert – de genderidentiteit – is leidend, niet het papier.

Belang van het kind

Het belang van het kind moet altijd vooropstaan.

Bescherming van de identiteit

Elk kind heeft recht op bescherming van de eigen identiteit, dus ook genderidentiteit. Bescherming betekent dat een kind wordt bevestigd in de eigen identiteit en dat die bevestiging niet zomaar wordt afgenomen.

Recht op informatie

Kinderen hebben recht op informatie en materialen van verschillende bronnen, in bijzonder wanneer die het welzijn en de gezondheid bevorderen. Dit betekent dat informatie over genderdiversiteit toegankelijk moet zijn voor kinderen, zodat enerzijds kinderen herkenning kunnen vinden en anderzijds kinderen leren dat diversiteit normaal is. Nu groeien veel kinderen met genderstereotypen en benauwende gendernormen op. Dit kan het welzijn van kinderen rechtstreeks schaden, en het kan tot gedrag leiden dat het welzijn van andere kinderen schaadt.

Bescherming tegen mishandeling

Kinderen hebben recht op bescherming tegen alle vormen van lichamelijke en geestelijke mishandeling en verwaarlozing in het gezin en daarbuiten, dus ook op school. Het systematisch ontkennen en tegenwerken van de genderidentiteit van het kind is een vorm van emotionele verwaarlozing.

Recht op onderwijs

Alle kinderen hebben recht op onderwijs. Onderwijs heeft een belangrijke rol in het ontwikkelen van het besef van de eigen (gender)identiteit en van een gevoel van eigenwaarde en zelfvertrouwen.

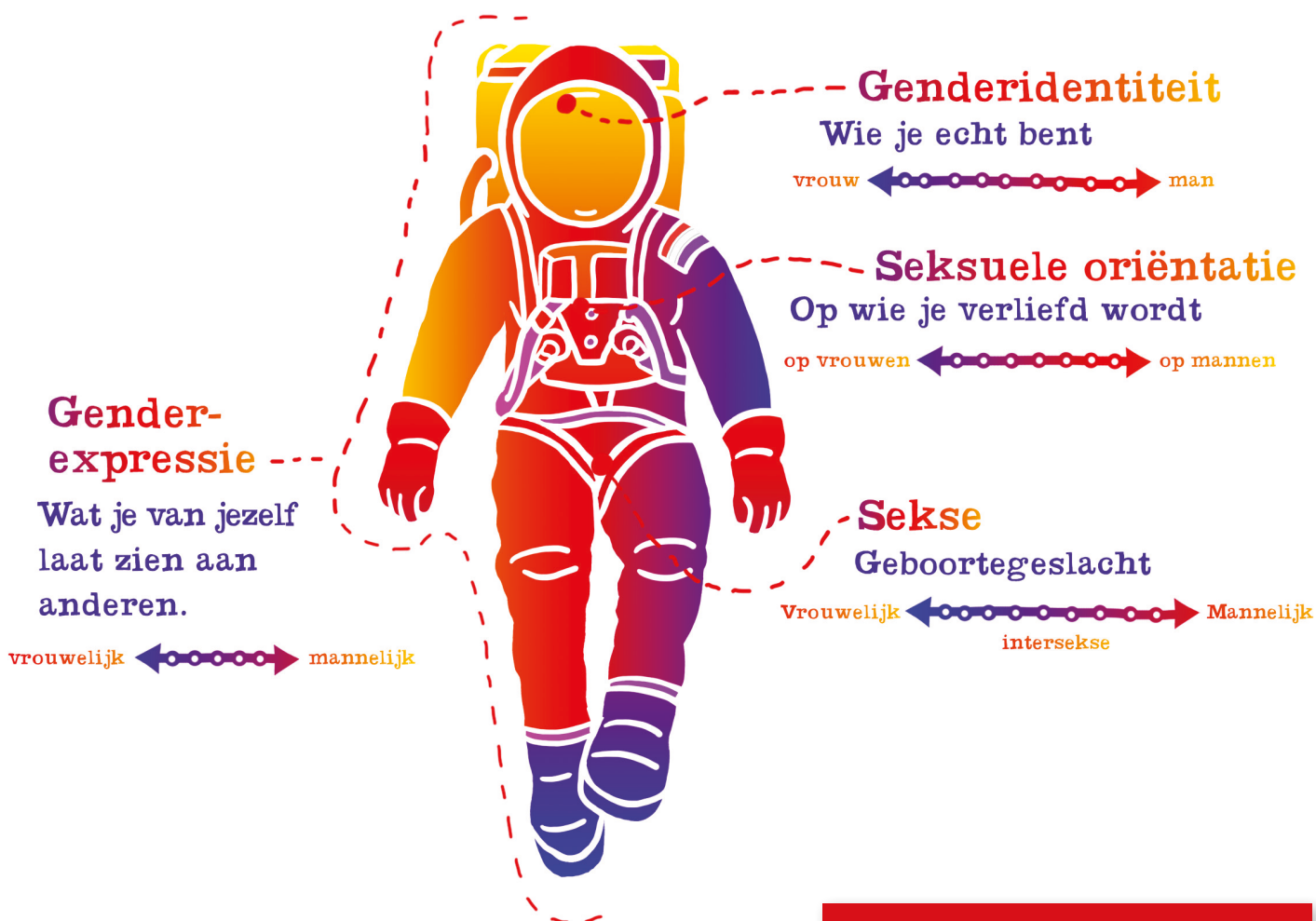
Gelijke behandeling in het onderwijs

Kinderen horen gelijk behandeld te worden in het onderwijs, ongeacht hun geslacht. Dat betekent dat hun genderidentiteit, genderexpressie of seksekenmerken geen reden mogen zijn voor ongelijke behandeling. Dit geldt voor alle scholen, of ze nou openbaar of bijzonder onderwijs bieden.

Veiligheid op school

Elk kind heeft recht op een veilige schooltijd. Daarom moeten scholen agressie, pesten, intimidatie en sociale uitsluiting bestrijden en bijhouden hoe veilig scholieren zich voelen. Bij anti-pestbeleid en monitoring is het belangrijk oog te hebben voor genderdiversiteit. Kinderen groeien op in een samenleving waarin geslacht invloed heeft op hoe er met je wordt omgegaan, en dat wordt vooral duidelijk wanneer kinderen zich niet volgens bepaalde gendernormen gedragen. De zorgplicht van scholen betekent dat genderdiversiteit hoort te worden opgenomen in het beleid voor een veilige school.

ASTRONAUT

Vormgeving: Buro RuSt
De Astronaut is ontwikkeld voor de GSA's op scholen door COC Nederland en TNN:
<https://www.gsanetwerk.nl/gender-en-seksuele-diversiteit/>

BEGRIPPEN

Sekse gaat over de diversiteit die er bestaat in lichamelijke seksekenmerken. Dit gaat om alle verschillende variaties in hormonen, seksechromosomen en genitaliën.

Geslacht heeft verschillende betekenissen. Voor de overheid betekent 'geslacht' wat er op je ID-bewijs staat. Dat kan zijn: V, M of X. Dit juridische geslacht hoeft niet altijd overeen te komen met je gender of sekse. In de dagelijkse taal wordt 'geslacht' ook wel gebruikt voor iemands lichamelijke seksekenmerken bij de geboorte. Maar dit kun je preciezer omschrijven als 'sekse'.

Genderidentiteit is wie je bent en hoe je jezelf noemt. Dit is een diepgevoelde persoonlijke beleving. Je genderidentiteit kan zich overal op het gender spectrum bevinden en kan ook fluïde zijn.

Genderexpressie is de manier waarop iemand zich uit. Deze is zichtbaar in gedrag, kleding, spraak, haardracht en lichaamstaal.

Gender gaat over de genderidentiteit en gender-expressie. Naast de persoonlijke genderbeleving, kun je ook spreken van sociaal-maatschappelijke opvattingen over gender.

Genderinclusief betekent dat je rekening houdt met alle variaties in genderidentiteit en gender-expressie.

Genderneutraal betekent dat een product of ruimte voor iedereen bedoeld is.

Genderdivers of gender non-conform zijn termen die worden gebruikt voor mensen die niet helemaal passen binnen de heersende gendernormen. Soms is er onvrede met de fysieke sekse, maar dit is lang niet altijd het geval.

Cisgender is een term voor mensen die niet transgender zijn.

Transgender is een paraplueterm voor mensen van wie het bij de geboorte genoteerde geslacht deels of geheel niet overeenkomt met wie ze zijn. Hieronder vallen trans mannen, trans vrouwen, non-binaire personen, maar ook bijvoorbeeld mensen van wie de genderexpressie buiten de binaire gendernormen valt.

Trans jongen is een jongen die bij de geboorte en vóór zijn transitie voor meisje werd aangezien en als zodanig stond geregistreerd.

Trans meisje is een meisje dat bij geboorte en vóór haar transitie voor jongen werd aangezien en als zodanig stond geregistreerd.

Non-binair is het deel van het genderspectrum wat niet past binnen de heersende genderrollen. Non-binaire mensen vallen onder de paraplueterm 'transgender'. Maar niet alle non-binaire mensen noemen zichzelf transgender. Een afkorting van non-binair is 'enby'.

Non-binaire voornaamwoorden zijn voornaamwoorden die gebruikt kunnen worden voor het verwijzen naar non-binaire personen of personen wiens gender onbekend is. In plaats van de mannelijke voornaamwoorden 'hij | hem | zijn' en vrouwelijke 'zij | haar | haar' kun je naar non-binaire personen verwijzen met 'hen/die | hen | hun'. Bijvoorbeeld: 'Hen koopt een jas. Deze jas is van hen. Diens jas hangt aan de kapstok.'

Sociale transitie is het sociale proces waarin een transgender persoon gaat leven in de genderrol die overeenkomt met de eigen genderidentiteit. Denk aan veranderen van naam, voorkeur voor aanspreekvorm, haarstijl en kleren, gebruik van toiletten en kleedkamers.

Medische transitie bestaat uit medische behandelingen die iemand zelf wenst om de eigen genderidentiteit en lichaam in overeenstemming te brengen. Jongeren in de puberteit kunnen na een intake en diagnose beginnen met puberteitsremmers om de ontwikkeling van de secundaire seksekenmerken af te remmen. Genderbevestigende operaties worden pas op volwassen leeftijd uitgevoerd, met uitzondering van de borstverwijdering bij transgender jongens die vanaf 16 jaar mogelijk is.